

היא שנהגו בנות ישראל אף על פי דלא כתיבא עכ"ל ולפי זה כיון שאין אשה נזהרת בחצר הרי לא נהגו שם מנהג צניעות ומהיכי תיתי שיהיה בו משום דת יהודית וצ"ע. אכן הרא"ש לא כתב שדת יהודית היא מנהג צניעות ולדבריו אפשר שדת יהודית היא תקנת חכמים ולא מנהג בעלמא ואתי שפיר. וכבר ציין כבודו להגהות הר"ב פרנקעל בספר בית מאיר אבן העזר סימן קט"ו, ודברי השדי חמד והאנציקלופדיה התלמודית בערך דת משה ודת יהודית אינם דחיה לדבריו.

ותיתי לכבודו שאסף דברי ראשונים ואחרונים והעמיק והעיר בהם הרבה הערות נכונות. לבקשתו אעיר שלשון הספרי בפרשת נשא פסקא י"א ופרע את ראש האשה וכו' לימד על בנות ישראל שהן מכסות ראשיהן ואע"פ שאין ראייה לדבר זכר לדבר ותקח תמר אפר על ראשה עכ"ל, אינו מורה שפריעת ראש היא מדרבנן כי לשון לימד מיירי בדאורייתא כמו בפסקא י"ז וכ"ב עיי"ש וכמו כן לשון אע"פ שאין ראייה לדבר וכו' עכ"ל מיירי מדאורייתא עיין בפסקא קכ"ח וקנ"ג. ובמחילה פלט קולמוסו פרוש זר במה שפרש שרבי יוחנן דהוה יתיב אשערי טבילה ראה את הנשים כשהן ערומות ח"ו, הס מלהזכיר אלא הנשים היו מלובשות כמו שכתבו התוספות במסכת בבא מציעא דף פ"ד עמוד א' ועיין בשערי דורא הלכות נידה סוף אות כ"ג ובירורה דעה סימן קצ"ח סעיף מ"ה ובאחרונים.

יהודה הרצל הנקין

לצאת כן מן התורה, וקושיה הגמרא היא גופא בזה שלא היה ראוי לכנותה בשם דת יהודית כיון שהיא איסור דאורייתא ובפרט שהיא בראש הרשימה איזו היא דת יהודית היוצאה וראשה פרוע וכו' עכ"ל, ותרצו ששפיר נקטו לשון דת יהודית כיון שמשכחת לה גם מדרבנן אם יוצאה בקלתה, ולשון דת יהודית כולל גם דאורייתא מה שאין כן לשון דת משה אינו נופל על דרבנן. וכן דעת הסמ"ק מצוה קפ"ה והטור וגם הכלבו בסימן ע"ו העתיק דברי הסמ"ק ולא כתבו שהיוצאה לשוק וראשה פרוע לגמרי הוא מנהג צניעות בלבד ולא עלה כן על דעת שום אחד מן הראשונים וכפשט הגמרא שנלמד או נסמך מן הכתוב. ורק השלחן ערוך הרכיב סודר לשון הטור על לשון הרמב"ם בדת יהודית וצ"ע, ועוד עיין בספר ארחות חיים שחיבר רבנו אהרן מלוניל ולדעת הבית יוסף והחיד"א חיבר גם ספר הכלבו, שבהלכות כתובות אות ל"ג העתיק לשון הרמב"ם בענין דת משה ויהודית ובהלכות גיטין אות א' העתיק דברי הסמ"ק ולע"ד הן שתי שיטות שונות.

ועוד קשה לי בדברי הר"ן על מה שאמרו בגמרא אמר ר' אסי אמר ר' יוחנן קלתה אין בה משום פרועה ראש, הוי בה רבי זירא היכא אילימא בחצר אם כן לא הנחת בת לאברהם אבינו שיושבת תחת בעלה עכ"ל ומיירי בדת יהודית, ופרש הר"ן שמשמע שבלא קלתה מיהא יש בה משום פריעת הראש אם כן כולוה נפקן שאין אשה נזהרת בחצר עכ"ל והוא עצמו העתיק פרש"י במשנה שדת יהודית

סימן כג

גילוי ראש הכלה בסעודת הנשואין

ועתה קבלתי מכתבו השני והתברר שאפילו קלא דפסיק אין כאן, כי לא שלח דברים בכתב ולא עדות בעל פה בשם הגמ"ז אלא רק שבני תורה יוצאי אמריקה אומרים שנהגו ענקי הרבנים בניו יורק להקל לכלה בלי כסוי ראש בליל חתונתה אפילו אחרי חו"ק כשהיא כבר נשואה ואשת ישראל לכל דבר עכ"ל כבודו. גם לא באר מה טיבו ומה ראה על ככה להתעבר על ריב לא לו כי את מנהגי אמריקה יש

ביה, כ"א שבט תשנ"ד

לרב אהר

כבודו הועיק אותי במכתבו הראשון לסתור מה שתולים בדעת מו"ז הפוסק המובהק הגה"צ ר' יוסף אליהו הענקין זצלה"ה לגבי פריעת ראש הכלה אחרי החופה, וכתבתי לו שאיני יודע מה תולים ואם ישלח לי העתק הדברים אוכל להתיחס להם.

להניח לרבנים דשם, וגם במח"כ נימת חוצפה נזרקה בו כי מצד אחד דורש שאענה לו מיד בכתב ברור על נייר פירמה ומצד אחר מתנה שאינו מעונין אלא בהוראת מו"ז עצמו בלבד.

ואיני יכול למלא רצונו כי הגמו"ז לא הזכיר לי זה גם לא לקראת חתונתי אף על פי שהיה מסדר החו"ק. אמנם בגוף הענין, נכון הוא שנהגו רבים שלא לכסות שערות הכלה עד למחרת החתונה ואין פוצה פה ומצפצף וכן משמע ממה שהפוסקים לא בארו שחייבת לכסות כל שיערה לקראת החופה והלא תחת החופה נעשית אשת איש ואטו תתחיל לכסות ראשה בעמדה בתוך ההמון. ולדעת הרמב"ם ועוד ראשונים עיקר החופה היא הייחוד ולכן אינו קשה למנהג הספרדים שאינם מתיחדים אלא אחרי הסעודה ועיין בשו"ת יביע אומר חלק ו' חלק אורח חיים סימן י"ג אות ד', אבל למנהגנו שהייחוד קודם לסעודה אם איתא שחייבת לכסות ראשה לא היה אישתמיט מגדולי הפוסקים לכתוב מפורש שהכלה תקפיד לצאת מחדר הייחוד בכסוי ראש. וכל שכן קשה לפי שאר הפרושים מהי חופה שהובאו ברמ"א באבן העזר סימן נ"ה, ורק לדעת הר"ן לפי מה שפרש בספר חופת חתנים ניתא שחופה אינה הייחוד אלא ההולכה לביתו בלבד וזו אינה אלא אחר הסעודה.

ונראה לתרץ את המנהג גם לשאר פוסקים, כי הנה במסכת כתובות דף ע"ב עמוד א' דרשו שפריעת ראש באשה היא דאורייתא מופרע את ראש האשה עכ"ל אצל סוטה, ובמקום אחר [לעיל סימן כ"א] הקשיתי מנין ללמוד מחצר המשכן לשאר מקומות ושמה נהגו הנשים לכסות ראשן דוקא במקדש מפני הכבוד ותרצתי לפי הפרוש הראשון ברש"י וכן פרש"י בחומש שהתורה צוותה כדי לנוולה ואילו גילו ראשן בשאר מקומות אין כאן ניוול. אכן זה פשוט שאי אפשר ללמוד איסור דאורייתא של פריעת ראש אלא במי ששייך בה הדין של פריעת ראש אצל סוטה, ובמסכת סוטה דף כ"ד עמוד ב' דרשו מן הכתוב ויתן איש בכך את שכבתו מבלעדי אישך מי שקדמה שכיבת בעל לבעל ולא שקדמה שכיבת בועל לבעל עכ"ל ולכן כלה קודם בעילת מצוה אינה כופרע את ראש האשה מדאורייתא, ומה שנהגו בייחוד קודם הסעודה אינו ענין לבעילת מצוה ואין כלה אחת מאלף הנבעלת בחדר הייחוד ולכן נהגו שלא לכסות ראשן עד למחרת.

ואם משום דת יהודית כזה שפיר מועיל מנהג ועיין ברמב"ם הלכות אישות פרק י"ג הלכה י"א ובמקום אחר הארכתי בדת משה ודת יהודית. ורק למחרת נהגו איסור גם אם עדיין לא נבעלה, ודומה לזה לשיטת הרמב"ם שחופת נדה אינה קונה ואין לה דין נשואה לכל דבר עד שתטהר ולדעת מי שסובר שארוסה פטורה מכסוי ראש גם זו אינה מחויבת בכסוי ראש ומכל מקום לא שמענו ולא ראינו שלא תכסה ראשה אחר ליל חופתה.

שוב ראיתי הלימוד מסוטה באוצר הפוסקים סימן כ"א סעיף קטן כ"ז אות א' בשם שו"ת יד אליהו ראגולר שכתב לגבי ארוסה שכיון שאינה שותה לא שמעינן בה שאסור לצאת פרועת ראש. ויש להקשות מאי איריא ארוסה או נשואה שלא נבעלה הלא יש עוד הרבה נשים שאינן שותות* כמו אשת הסומא ואשת החיגר ואשת האלם והאלמת והחרשת והסומאת וכרותת כף וכן הזקנה והעקרה שאין לבעליהן בנים וכי כולן אינן חייבות בכסוי ראש דאורייתא, ואולי אין הכי נמי כי גזרת הכתוב היא ברוב נשים ולא במיעוטן. ולפי זה מתורץ מה שקשה במשנה במסכת כתובות שם שהזכירו פריעת ראש רק אצל דת יהודית ולא אצל דת משה ונהי שבגמרא הקשו ראשה פרוע דאורייתא היא ותרצו דאורייתא קלתה שפיר דמי דת יהודית קלתה נמי לא עכ"ל עדיין למה לא שנו פריעת ראש מדאורייתא במשנה וכמו שבאמת מנה אותה הרמב"ם בהלכות אישות פרק כ"ד הלכה

* (הג"ה) הרמב"ם בהלכות סוטה פרק ב' הלכה ב' וי' כתב שאשת הסומא ואשת החיגר וכו' אינן שותות או אינן ראיות לשתות, ואילו בהלכה ח' כתב שכל איש שבא ביאה אסורה בימיו אחר שהגדיל אין המים המאריין בודקין את אשתו עכ"ל ולא כתב שאינה שותה וכן במסכת סוטה דף ל"ז עמוד ב' אמרו שאין המים בודקין את אשתו עכ"ל. ונראה הטעם כי מאן ידע שהבעל בעל ביאה אסורה כי מסתמא אינו מגלה הדבר ולכן אשתו שותה ורק אין המים בודקים אותה, מה שאין כן בהלכה ט' כתב לפיכך אם היתה אשתו אסורה עליו מחייבי לאיין וכו' אינה שותה עכ"ל כי הוא דבר מפורסם וזוהי כוונת הברייתא בדף מ"ז עמוד ב' משרבו המנאפים פסקו המים המרים עכ"ל וליפסק למנאפים ולא ליפסק לכשרים, אלא כיון שרבו המנאפים ולא נודע מי הם והם השקו את נשותיהם והמים לא בדקו אותן לכן פסקו המים לכולן.

יום ראשון של ז' ימי המשתה ועדיין היה ראשה פרוע, ואכן כתב בשו"ת חתם סופר חלק יורה דעה סימן קצ"ה נהיגי נשי שלא לקוץ השערות עד אחרי בעילת מצוה ממש ומקפדת שתבוא אל החתן בשערות ארוכות ואולי יצא להן זה מיצאה בהינומא וראשה פרוע עכ"ל. ועיין בשו"ת שבות יעקב חלק א' סימן ק"ג שהקשה לפי שיטתו שגם בתולה אסורה בסתירת קלעותיה משום דת יהודית אם כן מהו שיוצאת בהינומא וראשה פרוע, ותרץ משום דבאותה פעם הולכין עמה השושבנים והרבה קרובים ונשים ליכא למיחש מידי ולא תהיה עלובה כלה לזנות ביום חופתה עכ"ל פי' לע"ד שכיון שאינה אסורה בסתירת קלעותיה אלא משום דת יהודית שהיא משום חציפותא וחשש זנות כמו שכתב הרא"ש וזה לא שייך ביום חתונתה לכן נהגו כן, והוא הדין במנהג שלא לכסות ראשה אחרי החופה עד למחרת שפיר נהגו כן כיון שעדיין אינו מדאורייתא. ובדומה לשו"ת שבות יעקב כתב בשו"ת מהר"י הלוי הובא באוצר הפוסקים שם, ורק מה שהביא מהר"י הלוי משו"ת הרשב"א חלק א' סימן תקע"א להתיר גלוי שער באקראי אינו נכון כי הרשב"א כתב כן רק בדיעבד שלא להפסיד כתובתה ועיין במשנה במסכת בבא קמא דף צ' עמוד ב'.

וכבודו כתב שאינו רוצה להאריך לציין כל מ"מ וציונים בראשונים ופוסקים שמפורשים הם עכ"ל אבל לע"ד אין האיסור מפורש כלל, ואין להרהר אחרי אותם ענקי הרוח שלא מיתו במנהג והנח להם לישראל אם אינם נביאים בני נביאים הם. יהודה הרצל הנקין

י"א, אלא כיון שהרבה נשים אינן נאסרות כפריעת ראש מופרע את ראש האשה לכן לא רצתה המשנה להזכיר הלכה שאינה פסוקה מה שאין כן דת יהודית מחייבת את כל הנשים. והרמב"ם ששפיר כתב שהיוצאה וראשה פרוע עוברת על דת משה ומשמע בכל אשה, אזיל לשיטתו שכל איסור פריעת ראש הוא דרבנן וקרא רמו בעלמא כמו שפרש בתרומת הדשן חלק התשובות סימן רמ"ב וכמו בכמה ענינים שהראשונים פרשו לשון דאורייתא שאינו אלא אסמכתא, והם אסרו פריעת ראש בכל אשה.

ועוד שלכולי עלמא איסור פריעת ראש אינו דאורייתא אלא ביוצאת לשוק ונלמד מחצר המשכן שדינו כרשות הרבים או כחצר שרבים בוקעים בו כמו שכתב בשו"ת בית יצחק חלק אורח חיים סימן י"ד אות ב', מה שאין כן בתוך הבית אפילו אם רבים מתאספים שם אינו מן התורה ועיין בבית שמואל סימן קט"ז סעיף קטן ט' שמשמע שבתוך הבית אינו אלא איסור צניעות ולא דת יהודית. ולכן בחו"ל שהמנהג הוא שעורכים החופה בפנים ואוכלים שם או באולם הסמוך ואין הכלה יוצאת לרשות הרבים עד אחר הסעודה אין כאן דאורייתא, ואין הכי נמי ראוי שביציאתה תכסה ראשה.

נמצא שכסוי ראש בכלה קודם בעילת מצוה או קודם ההולכה לביתו וכל שכן אם אינה יוצאת לחוץ אינו דאורייתא ושפיר מועיל מנהג בזה. ועיין ברא"ש במסכת כתובות פרק ב' סימן ג' שמשמע שהיתה יוצאת וראשה פרוע ביום הראשון היינו שהיו עורכים הנישואין ביום ולאחר החופה עד הלילה נקרא

סימן כד

גילוי ראש אשה בביתה

רש"י ותוספות ור"ן וכל שכן בביתה ואם משום שער באשה ערוה כיון שהיום נהגו נשים לצאת פרועות ראש לשוק ליכא הרהור בשער כמו שכתב בערוך השלחן אורח חיים סימן ע"ה. אך לפי זה גם אם היא תבקר בבית אחר תוכל לגלות שם שער כל שאינה בחוץ כי מאי שנא והוי כחוכא ואטלולא

ב"ה, כ"ט תמוז תשנ"ג
לרב אחד

כבודו הציע שאשה בתוך ביתה תוכל לגלות שער גם בפני אורחים שהרי אם משום איסור פריעת ראש מותר לה ללכת פרועת ראש בחצר כדעת